

погибелно за човѣшкия организъмъ. Но съ изна-мѣрването на каменното орждие и откритието на огъня човѣкътъ става сравнително по-независимъ и самостоятеленъ отъ природата. Именно съ тоя актъ на човѣка — взимането на единъ камѣкъ и хвърляне о къмъ нѣкое животно, за да го убие и служейки си съ огъня, е началото на човѣшката самостоятелност, на човѣшката култура.

Съ помощта на орждието, изострени камѣни, които сж резултатъ на човѣшкия трудъ, човѣкътъ ставя ловецъ, и започва да странствува и постоянно се губи влиянието на г. ографската срѣда, а съ огъня човѣкътъ може да опече плячката си и да я запази за по-дълго време, за време когато ловътъ е безуспѣшенъ. Така предъ насъ се разкрива картина на една сравнителна самостоятелност на човѣка отъ природнитѣ условия. Периодъ, когато човѣкъ започва самъ да си добива храна и прави жилища.

Тая независимост на човѣка се дължи на неговиятъ трудъ, изключително на неговото производство.

Наистина г-нъ проф. Михалчевъ е правъ като казва, че икономическиятъ материализъмъ приема трудовия процесъ като единственъ факторъ за развитието на човѣшката история, но начина по-който го излага и обяснява е погрѣшенъ, едно — странчивъ и непълненъ.

Процесътъ на труда съдържа въ себе си следнитѣ прости моменти: 1). Целесъобразна дейностъ или самия трудъ. 2). Предметъ на труда. 3). Срѣдства на труда.

Орждията съ които човѣкътъ си служи въ производствения процесъ, за получаване на храни и построяване на жилища се осъвършенствуватъ. Тия орждия въ политическата икономия се наричатъ орждия на труда, или производствени сили.

Производственитѣ сили сж единъ отъ моментитѣ на процеса на труда. Безъ тѣхното или малочленостъ процеса на труда достига до ограничено и слабо производство. Примѣри: Дивакътъ, който си служи съ прѣта при оране и днешния човѣкъ, който употребява трактора. Производствениятъ процесъ при обществото на дивакитѣ е слабо, а при капиталистическото неограничено.

Вѣрно, единъ отъ най-важнитѣ фактори за развитието на обществото сж производственитѣ сили, съ помощта на които човѣкъ може да произвежда. Но тѣ не сж единственитѣ и най-важни фактори — защото „за да произвеждатъ хората трѣбва да влѣзатъ въ опредѣлени връзки и отношения помежду си и само, чрезъ тия връзки и отношения хората въздействуватъ на природата и поражда се *производството*“.

Тия общественни отношения не сж вѣчни, постоянни и неизмѣнни, а самитѣ тѣ се подчиняватъ на диалектическитѣ закони на развитието.

Когато г-нъ проф. Михалчевъ говори за трудовия процесъ, той само го обрисова дава го картинно, въ статика. Той не опредѣли и подчерта значението на *общественитѣ отношения въ трудовия процесъ*, а взе предвидъ само борбата на човѣка съ природата, като единственъ и най-важенъ факторъ за развитието на човѣка.

Наистина човѣчеството се бори съ природата, овладява я, прави материалния си животъ, т. е. възъ основа само на тая борба съ природата, трудовиятъ процесъ, човѣкътъ прави историята си.

Но какъ се проявява самиятъ *трудова* процесъ, кои сж законитѣ на които той се подчинява и най-после кои сж елементитѣ на тоя трудовъ процесъ, г-нъ проф. Михалчевъ не казва, не обяснява. Безспорно г. проф. Михалчевъ говори за динамични закони на трудовия процесъ, но не ги опредѣля. *Трудовия процесъ се движи и осъществява само отъ човѣка*. И само при човѣшкото общество може да се говори за него.

Ние знаемъ отъ историята, че човѣшкото общество е преминало презъ редъ форми: родова, робовладическа, феодална и капиталистическа.

Това историческо развитие на човѣшкото общество е резултатъ на организацията — трудовиятъ процесъ, който е подчиненъ на *диалектично развитие*.

Начинътъ (общественитѣ отношения) по който феодалното общество влиза въ производствения процесъ е първоначално творчески, но по-късно тоя сжщия става трѣчка за развитието и трѣбвало да се катурне, като се замѣни съ новъ начинъ новъ строй, който да отговаря на ново породенитѣ условия.

Откритието на Америка, създаване на обширни пазари, увеличение на стокитѣ сж резултатъ на феодализма, но сжщитѣ тия негови чада го погубиха и зачѣстиха съ боржуазния строй.

Ето тукъ какъ ясно проличава диалектичното развитие на обществото, презъ което то минава.

Човѣшкото общество е преминало, презъ нѣколко форми, фази на производството.

Родова, антична, феодална и боржуазна. Всѣка една предшестваща отъ тия общественни форми поражда друга обществена форма и съ това отрича и заличава самата себе си.

Този пътъ и тия закони на развитието въ петтѣ тълкувания на историята на г-нъ проф. Михалчевъ не сжществуватъ. Тѣхъ г-нъ проф. Михалчевъ не признава.

Сега ще изложимъ нѣкои подробности, относно идеитѣ, трудовиятъ процесъ и теорията на проф. Гумпловичъ, които г-нъ проф. Михалчевъ много погрѣшно ни е далъ.

Г-нъ проф. Михалчевъ казва, че една идея се прилага само тогава, когато имаме нужда отъ нея. За да потвърди това г-нъ проф. Михалчевъ дава следния примѣръ за парната машина. Той казва: — идеята за парната машина е била известна преди 3,000 години, но не е била приложена, за пото не е имало полза отъ нея — родо-владическиятъ строй е давалъ на безценица производствени сили. Но презъ 18 вѣкъ, когато работната ржка е по скъпа, парната машина е била приложена.

Това е великолепно! Идеитѣ сжществуватъ — тѣ сж вѣчни! Имало ги е въ древността, има ги и сега, но когато човѣкъ има нужда само тогава се прилагатъ!

Това може да го оприличимъ съ единъ купъ, въ който се намиратъ идеи и когато човѣкътъ има нужда отъ нѣкоя идея, брѣква въ купа и я изважда. Страхувамъ се, да не би случайно нѣкой да строши купа и да се разпилѣятъ идеитѣ. Тогава какво ще правимъ?

Не — идеитѣ не сж вѣчни и неизмѣнни, а се пораждатъ въ опредѣлена историческа епоха.

(Слѣдва)